

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ

На правах рукопису

КОРАБЛІН Сергій Олександрович

РІВНОВАГА І ПРОПОРЦІЙНІСТЬ В ЕКОНОМІЦІ

Спеціальність 08.02.01 "Теорії та моделі
економічного зростання"

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Київ - 1995

Дисертація є рукопис.

Робота виконана в Інституті економіки НАН України.

Науковий консультант - академік НАН України,

доктор економічних наук, професор

ГЕЄЦЬ Валерій Михайлович

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, доцент

КВАСНЮК Борис Євгенович

доктор економічних наук, професор

ЧЕРВАНЬОВ Дмитро Миколайович

доктор економічних наук, професор

ПАНЧЕНКО Євген Григорович

Провідна організація - Київський державний економічний
університет.

Захист відбудеться "22" лютого 1996р. у 14³⁰ на
засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.23.03 по захисту
дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних
наук в Інституті економіки НАН України за адресою: 252011,
м.Київ-11, вул.Панаса Мирного, 26.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотечі Інституту
економіки НАН України.

Автореферат розісланий "16" січня 1996р.

Вчений секретар спеціалізованої ради
доктор економічних наук, професор

Трегобчук В.М.

ЛННБ України ім.В.Стефаніка

00779316 (X)

I. Загальна характеристика роботи.

Актуальність теми дослідження. Зміна соціально-економічних орієнтирів поставила перед колишніми соціалістичними країнами цілу низку зовсім нових, а іноді і несподіваних завдань. У ряді випадків вони опинилися просто невідготовленими до їх розв'язання. Дуже вразливим у подібних ситуаціях є стан вітчизняної економічної теорії. З одного боку, вона, мабуть, єдина серед всіх інших суспільних наук покликана сьогодні не тільки пояснювати досвід минулого, але також в оперативному режимі пропонувати вирішення найбільш болючих соціальних питань, передбачати їх коротко- і довгострокові наслідки, соціальні напруження наступного дня і бути готовою до їх планомірного усунення. З іншого боку, причини кризи, яка охопила наше суспільство, носять системний характер, і економічні знання виявились у числі найбільш потерпілих від них. Подібне сполучення підвищеного попиту на продукт економічної теорії та явної нестачі його вітчизняного пропонування породжує активне звертання до західних економічних вчень. Такий інтерес цілком обґрунтований: цілий ряд проблем, з якими вперше зіткнулися постсоціалістичні держави, не нові для міжнародної практики. Багато з них не тільки мали місце в різних країнах в різні періоди часу, але в багатьох випадках були також успішно подолані. Більше того, частина з них має теоретичне осмислення і описана у формальних термінах вихідних умов, можливих заходів подолання, а також - найбільш імовірних наслідків та результатів доданих впливів.

В числі найбільш гострих питань, поставлених процесами децентралізації, роздержавлення і формування приватного сектора, слід указати проблему економічної рівноваги. Різке зміщення центру ваги на побічні, грошово-фінансові форми регулювання зумовлює необхідність знайомства з відповідними економічними теоріями і методами їх практичного використання. При цьому приходиться враховувати відсутність єдиного погляду на природу економічної рівноваги. В ряді випадків між економістами або відсутня загальна точка зору на механізм ринкового балансуван-

ня, або його інтерпретація не є безумовною, тобто такою, що допускає подальший розвиток.

Вперше принципова можливість самобалансування ринку була суворо доведена в рамках теорії загальної рівноваги. Однак високий рівень абстракції теорії Л. Вальраса і система прийнятих в них спрощень (наявність досконалої конкуренції) обумовили як її сильні сторони, так і недоліки. Еволюція організаційних форм господарювання призвела до фактичного зникнення однорідного досконало конкурентного середовища. Розвиток же антитрестівського регулювання, паперово-грошового обігу і фактична втрата золотом частини грошових функцій ще більше закріплювали особливий статус держави. Природна трансформація її унікальних функцій господарського регулювання обумовила необхідність теоретичного осмислення нових реалій. Затяжна криза кінця 20-х - початку 30-х років підтвердила, на думку ряду економістів, недосконалість неокласичного погляду на природу ринку, що змінилася. Запропонована Дж. М. Кейнсом теорія економічного регулювання стала своєрідною революцією в поглядах як на принципи його балансування, так і на роль держави у вказаному процесі. Наступні успіхи до- і післявоєнного розвитку США, Західної Європи сприймалися як підтвердження ефективності теорії і практичних рекомендацій автора "Загальної теорії...". Миттєва формалізація її основоположних ідей Дж. Р. Хіксом надала теорії одночасно суворий і доступний вигляд.

Разом з тим, якісний аналіз запропонованої ним моделі IS-LM свідчив про її нейтральність у відношенні як до кейнсіанського, так і неокласичного прочитання умов ринкової рівноваги. Апарат моделі з рівним успіхом може використовуватись для інтерпретації практичних рекомендацій Кейнса, а також для їх критики. Тому недивно, що найбільш ортодоксальні послідовники Кейнса бачили в ній "незаконнонароджене кейнсіанство". Проте, незважаючи на надзвичайну популярність вказаної моделі, слід визнати, що деякі питання в ній можуть мати подальший розвиток. Насамперед, це стосується інтерпретації ролі банківського сектора в балансуванні попиту і

пропозицій позичкових ресурсів. Уніфікація ставки відсотку усуває із сфери аналізу гру фінансових посередників. Їх інвельювання веде до автоматичного співпадання поточних інвестицій і заощаджень. У господарській же практиці балансування вказаних потоків має значно складнішу природу. Створення заощаджень, що не капіталізуються, є реальним фактом. Вони не тільки протистоять заощадженням, які капіталізуються і активно обертаються, але й видозмінюють тривалість і силу ефекту мультиплікації. Розмежування банківського відсотку на депозитний і кредитний дає можливість врахувати роль фінансових посередників в процесі трансформації частини прибутку у приватні інвестиції. Крім того, виділення самостійного обігу заощаджень, що капіталізуються і не капіталізуються, дозволяє поглибити прочитання ефекту мультиплікації. Існуюча аксіома про його обернено пропорційну залежність від схильності до заощадження протирічиво контрастує як із самою ідеєю інвестиційного мультиплікатора, так і з господарською практикою. Міжнародні співставлення свідчать про те, що всупереч очікуванням, більш високими темпами економічного розвитку характеризуються країни із зростаючою питомою вагою заощаджень, а не споживання, як це повинно було витікати із кейнсіанського прочитання ефекту мультиплікації.

Спробою практичного розвитку теорії загальної рівноваги стала модель В.Леонтьєва "витрати-випуск". Спочатку здавалося, що метод галузевого агрегування дозволяє подолати абстрактність схеми Л.Вальраса. Однак з часом з'ясувалось, що точність планових розрахунків за моделлю "витрати-випуск" значно поступається економетричним прогнозам. Поступово прийшло усвідомлення: переваги моделі, що базуються на ряді спрощень, несуть з собою її ж обмеження. Серед останніх, перш за все, прийнято виділяти незмінність цінних пропорцій і "чистоту" галузей, що агрегуються. Можна також припустити, що ще одним концептуальним обмежувачем моделі є суворий взаємозв'язок трьох її основних параметрів, який призводить до некоректності автономного завдання хоча б одного з них.

Таким чином, незважаючи на точне обґрунтування прямого взаємозв'язку і пропорційності в економіці, а також значну увагу до теоретичного аналізу даного питання, ряд його положень залишається нерозробленим і може мати подальший розвиток. При цьому дослідженню підлягають теоретичні і прикладні проблеми як макроекономічної рівноваги (модель IS-LM), так і міжгалузевого балансування (модель "витрати-випуск").

Враховуючи все вищевикладене, метою дослідження стало обґрунтування механізмів і можливих методів балансування товарного і грошового ринків через пропорції, які на них формуються.

Для її досягнення вирішувались такі основні завдання: оцінка впливу ефекту мультиплікації на обсяги виробництва, прибутків, а також їх структуру; виявлення основних факторів мультиплікативної хвилі, а також її коротко- і довгострокових ефектів; оцінка впливу депозитної і кредитної ставок відсотку на рівні інвестиційної активності; виявлення залежності обсягів інвестицій від рівня заощаджень; оцінка впливу фінансового посередництва на рівень інвестиційної активності; обґрунтування взаємозв'язку ставки відсотку з валовою нормою прибутку в економіці; оцінка впливу ставок депозитного і кредитного відсотку, що змінюється, на рівновагу товарного і грошового ринків; оцінка ефективності монетарної і фінансової політик при плаваючому і фіксованому валютних курсах; обґрунтування взаємозв'язків міжгалузевих і макроекономічних пропорцій у схемі міжгалузевого балансу, а також обмежень, які накладаються ними на модель "витрати-випуск".

Предметом дослідження є вивчення місця і ролі у формуванні і досягненні економічної рівноваги: депозитного і кредитного відсотків; схильностей населення до споживання, а також капіталізації заощаджень; гнучкого і жорсткого валютних курсів; макроекономічних та міжгалузевих пропорцій. Об'єкт дослідження - народне господарство України.

Теоретичну і методичну основу дослідження становлять наукові праці класиків економічної науки, монографії різних наукових шкіл, праці провідних вітчизняних і зарубіжних вче-

них з теорії макроекономічної рівноваги і практики її прикладного аналізу. Наукові джерела економічної рівноваги поєднуються з постановкою питання про вартість товару. Незалежне виникнення теорії граничної корисності в Німеччині (Г.Госсен), Англії (У.С.Джевонс), Австрії (К.Менгер, Ф.Візер, Е.Бем-Баверк), США (Дж.Б.Кларк) дозволило поставити завдання про часткову (Ф.Еджворт, А.Маршалл, А.Пігу), а потім - загальну рівновагу (Л.Вальрас, В.Парето, К.Віксель). Проте дослідження недосконалої конкуренції (Ф.Цойтен, П.Сраффа, Е.Чемберлін, Д.Робертсон) свідчило про недодержання на практиці вихідних посилок теорії загальної рівноваги. Обґрунтування обмеженості ринкового самобалансування дало можливість довести доцільність її корекції з боку держави (Дж.М.Кейнс, Р.Харрод, Е.Домар, Дж.Робінсон). При цьому розмежування ринків праці і капіталу явно наближалось до схем відтворення К.Маркса. Формалізація ідей Дж.М.Кейнса (Дж.Р.Хікс, Е.Хансен) сприяла їх подальшому модельному розвитку (Р.Манделл, М.Флемінг). Хоч неокласична критика держрегулювання (Ф.Хайек, Л.Мізес) продовжується представниками монетаризму (М.Фрідмен, А.Мінтс, Ф.Кейген), теорії раціональних очікувань (Дж.Ф.Мут, Р.Лукас, Т.Сарджент, С.Фішер), теорії пропозиції (А.Лаффер, Р.Барро, П.Еванс, М.Фельдстайн), розділити взаємозв'язок класичних традицій і кейнсіанської теорії в макроекономічному аналізі сьогодні вже неможливо (Ф.Модільяні).

Поряд із вказаними дослідженнями аналіз умов рівноваги мав свій розвиток у моделях економічного зростання (Р.Солоу), міжгалузевому моделюванні (В.Леонт'єв), теорії ігор (Дж.Нейман, О.Моргенштерн), лінійному програмуванні (Дж.Данціг, Л.В.Канторович), теорії економічної нерівноваги (Р.Клауер, А.Лейонхуфвуд).

Охопити в одному дослідженні всі питання і аспекти макроекономічної рівноваги практично неможливо. Враховуючи мету, завдання та предмет даної роботи, в ній аналізуються умови рівноваги і пропорційності в рамках моделі IS-LM, а також моделі міжгалузевого балансу.

Наукову новизну найсуттєвіших результатів роботи, які є предметом захисту, становлять:

1. Розробка моделі мультиплікатора сукупних прибутків, що відображає процес капіталізації поточних заощаджень.

2. Доказ критичної ролі в амплітуді і тривалості мультиплікативної хвилі співвідношення граничних схильностей до капіталізації заощаджень і створення їх некапіталізованих запасів.

3. Обґрунтування коротко- і довгострокових мультиплікативних ефектів впливу структури додаткових витрат на рівень і динаміку рівноважного виробництва.

4. Розробка моделі, яка описує рівновагу товарного і грошового ринків за умов коливання депозитного і кредитного відсотків.

5. Розробка моделі банківської монополії та можливих методів її державного регулювання.

6. Обґрунтування можливості стимулювання інвестиційної і виробничої діяльності за допомогою регулювання спреда.

7. Розробка моделі, яка описує рівновагу в малій відкритій економіці при мінливій валовій нормі прибутку.

8. Доказ переваг регулювання національного виробництва методами фіскальної політики при жорсткому валютному курсі перед сполученням монетарної політики з гнучким валютним курсом.

9. Обґрунтування взаємозв'язку міжгалузевих і макроекономічних пропорцій у схемі міжгалузевого балансу, який обумовлює некоректність автономного задання перемінних параметрів моделі "витрати-випуск".

Практичне значення результатів роботи полягає в їх прямому взаємозв'язку із стратегією і методами національної економічної політики, прикладними аспектами макроекономічних і міжгалузевих досліджень. Методологічні розробки дисертації використані при виконанні планових тем відділів нових форм і методів господарювання та моделювання економічного розвитку Інституту економіки НАН України, відділу методології і методів формування структурної політики Науково-дослідного еко-

номічного інституту Міністерства економіки України, для удосконалення навчальних програм Національної академії управління, а також у комісіях Верховної Ради України при підготовці законів та законодавчих актів.

Окремі результати і методологічні розробки дослідження використані при розробці законів "Про оподаткування доходів підприємств і організацій" (1992р.), "Про оренду майна державних підприємств та організацій" (1992р.), "Методики визначення та порядку внесення орендної плати" (1992р.), підготовці програм виходу України з кризового стану.

Апробація та публікації по темі дослідження. Основні методологічні положення роботи доповідались на республіканських науково-практичних конференціях. Вони знайшли також пряме відображення в науково-дослідних розробках, підготовлених особисто і в співавторстві наукових доповідях і записках, пропозиціях і розділах при розробці концепцій стабілізації народного господарства України.

По темі дисертаційного дослідження опубліковано 16 наукових робіт (в т.ч., одна монографія) загальним обсягом 22 д.а.

Дисертаційне дослідження виконувалося у відділі моделювання економічного розвитку Інституту економіки НАН України в межах планової наукової праці "Моделювання економічної перспективи України" (номер державної реєстрації 01.9.10019981).

II. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження, що становлять предмет захисту

Визнання науковою громадськістю "Загальної теорії..." в цілому і ролі інвестицій в циклічних порушеннях ринкової рівноваги зокрема обумовило стійкий теоретичний і практичний інтерес до рівня та динаміки приватних інвестицій, висунувши їх до ряду провідних факторів досягнення повної зайнятості і макроекономічної рівноваги. Оригінальність підходу Дж.М.Кейнса і його неспівпадання з неокласичним поглядом на механізм формування поточних інвестицій проявляється, між іншим, у пояс-

ненні їхнього взаємозв'язку з рівнем поточних заощаджень. Балансуючій ролі відсотку Кейнс протипоставив теорію мультиплікативного розширення хвилі "прибутки-витрати". Незважаючи на її коректність в частині кінцевого балансування приросту інвестицій заощадженнями, вона вступає в протиріччя з теорією переваги ліквідності. В останньому випадку мається на увазі капіталізація заощаджуваної частини прибутку, тоді як при дослідженні ефекту мультиплікатора передбачаються її витoki з активного товарно-грошового обігу, що поповнюють запас пасивних грошових накопичень. Реальна наявність двох вказаних форм заощаджень, неспівпадання їхнього економічного життя і народногосподарських ефектів обумовлюють необхідність їх розмежування в теорії мультиплікатора, що дозволяє по-новому оцінити її окремі положення, кінцеві висновки і практичні рекомендації, що на них базуються.

Оскільки капіталізовані заощадження, на відміну від некапіталізованих, вливаються в активний товарно-грошовий обіг, їх приріст безпосередньо впливає на рівень інвестиційної активності, а отже і загальний рівень витрат в економіці, амплітуду мультиплікативної хвилі і величину мультиплікатора сукупних прибутків M_v . Останній може бути виражений як функція граничних схильностей до утворення заощаджень, що не капіталізуються MPP , капіталізуються MPI , а також - споживання MPC :

$$M_v = 1/MPP = 1/(1 - MPC - MPI) \quad (1)$$

Отриманий вираз свідчить про те, що мультиплікатор інвестицій Кейнса M (2) є окремим випадком мультиплікатора сукупних прибутків M_v , а саме, коли гранична схильність до капіталізації заощаджень дорівнює нулю: $MPI = 0$.

$$M = 1/MPS = 1/(1 - MPC) \quad (2)$$

В указаних умовах граничні схильності до заощадження та утворення заощаджень, які не капіталізуються, співпадають між собою: $MPS = MPP$, через що мультиплікатори Кейнса M та сукупних прибутків M_v дорівнюють один одному. Проте в загальному випадку, коли гранична схильність до капіталізації заощаджень позитивна, мультиплікатор Кейнса завжди показує

нижчі рівні ефекту мультиплікації у порівнянні із запропонованим мультиплікатором сукупних прибутків.

Дослідження мультиплікатора сукупних прибутків M_V дозволяє стверджувати, що він є сумою трьох окремих мультиплікаторів: споживчих витрат M_C , інвестиційних витрат M_I та заощаджень, що не капіталізуються M_R :

$$M_V = M_C + M_I + M_R, \quad (3)$$

де: $M_C = MPC/MPP, \quad (4)$

$$M_I = MPI/MPP, \quad (5)$$

$$M_R = MPP/(1 - MPC - MPI) \quad (6)$$

Аналіз мультиплікатора сукупних прибутків M_V свідчить про те, що його величина в вирішальному ступені залежить від пропорції, в якій приріст заощаджень розпадається на додаткові інвестиції і заощадження, що не капіталізуються, тобто від пропорції $MPI:MPP$. При цьому чим менша величина додаткових заощаджень, що не капіталізуються, тим більше значення мультиплікатора. І навпаки.

Останній висновок вказує на те, що наперекір гіпотезі Кейнса розмір мультиплікатора може мінятися при незмінній схильності до споживання. Даний факт свідчить про більш скромне місце схильності до споживання в процесі мультиплікації, ніж те, що відводиться їй в теорії Кейнса. В загальному випадку схильність до споживання може розглядатися тільки як одна із складових, однак не ведуча, детермінанта мультиплікативної хвилі.

Другим елементом мультиплікативних витрат виступають додаткові інвестиційні витрати. Величина останніх визначається граничною схильністю до капіталізації заощаджень MPI .

Співвідношення граничних схильностей до споживання MPC та капіталізації заощаджень MPI визначає не лише структуру мультиплікативних витрат, але й композицію продукту, який виробляється. Чим вища питома вага схильності до споживання MPC , тим менш фондоозброєними виявляються витрати праці в наступних циклах відтворення. І навпаки - більша схильність до капіталізації заощаджень MPI означає більший обсяг інвестиційних товарів в додатково виробленій продукції.

Останій факт має, як мінімум, три принципових значення. По-перше, він свідчить проти припущення Кейнса про те, що величина мультиплікатора тим вища, чим більша гранична схильність до споживання. Очевидно, що його розмір може безмежно зростати за рахунок збільшення граничної схильності до капіталізації заощаджень при фіксованій схильності до споживання. По-друге, з точки зору довгострокової перспективи більш переважним виглядає стимулювання інвестиційних, а не споживчих, витрат, якщо тільки не стоїть завдання максимізації рівня споживання на душу населення: в цьому випадку повинне враховуватися Золоте правило накопичення (модель Р.Солоу). Оскільки за інших рівних умов зростання схильності до капіталізації заощаджень МРІ передбачає неукліне збільшення фондоозброєності праці, яке являється матеріальною передумовою зростання його продуктивності та більш високих темпів економічного розвитку, остільки в довгостроковій перспективі подібна політика закладає матеріальний фундамент як зростання продуктивності праці, так і більш високих темпів економічного розвитку. Нарешті, на коротко- та середньострокових інтервалах велика схильність до капіталізації заощаджень передбачає більший національний обсяг внутрішніх фінансових ресурсів. Збільшення останніх означає зростання можливостей неінфляційного фінансування витрат, зменшення необхідності зарубіжних заборозичень, зниження зовнішньої заборгованості, а також витрат на її обслуговування.

Критична залежність процесу мультиплікації від структури додаткових заощаджень виявляється і в його життєвому циклі. Пропорція граничних схильностей до капіталізації і утворення нерухомих заощаджень $MPI:MPP$ одночасно визначає не тільки розмір мультиплікатора, але також і тривалість мультиплікативної хвилі. При цьому виявляється справедливим таке правило: чим більша величина мультиплікатора, тим більший часовий інтервал його прояву. І навпаки. Через це абсолютна величина мультиплікатора нічого не говорить про розмір його середньорічного ефекту. За рахунок більш тривалої хвилі відносно більший мультиплікатор теоретично може володіти таким же се-

редньорічним ефектом, що і менший мультиплікатор. Тому, не дивлячись на більшу величину запропонованого мультиплікатора сукупних прибутків M_V , в принципі він може володіти тим же середньорічним ефектом, що і мультиплікатор Кейнса. Питання про взаємозв'язок абсолютної величини мультиплікатора та розміру його середньорічного ефекту не розглядається в цій роботі. Проте його постановка вбачається виправданою і вимагає, очевидно, подальшого дослідження.

Кількісні параметри мультиплікативної хвилі залежать від тривалості технологічних процесів. Тривалість останніх визначає тимчасову протяжність окремих циклів мультиплікації. Аналіз виробництва деяких інвестиційних товарів дозволив висунути припущення про те, що в сучасних умовах окремі цикли мультиплікації можуть перевищувати півроку, а повна хвиля мультиплікації - охоплювати декілька років. Тому ефект мультиплікатора повинен враховуватись не тільки на короткострокових, але також і середньострокових часових інтервалах. Викликані ним побічні ефекти, такі, наприклад, як збільшення прирісної фондоозброєності праці, має середньо- і довгостроковий характер. Подібний висновок дозволяє аналізувати ефект мультиплікації не тільки за допомогою поточної статистики, але й за даними довгострокової динаміки.

Кількісна оцінка граничних схильностей до споживання, заощадження, а також капіталізації і утворення заощаджень, що не капіталізуються, в Україні в другій половині 80-х - на початку 90-х років (табл.1) не суперечить отриманим в дослідженні результатам.

Відповідно до розрахункових значень схильностей до споживання ($MPC=0,75$) та заощадження ($MPS=0,25$), а також традиційного методу визначення мультиплікатора Кейнса (2), можна припустити, що в другій половині 80-х років його величина для економіки України дорівнювала приблизно 4: $M=1/MPS=1/0,25=4$. При цьому звертає на себе увагу майже повне співпадання фактичних рівнів MPC і MPS для України в даний період часу з гіпотезою Кейнса про те, що значення вказаних показників коливаються, відповідно, біля 80 та 20%.

Таблиця 1.

Граничні схильності до споживання, заощадження, капіталізації і утворення заощаджень, що не капіталізуються, в економіці України за період 1985-1988 і 1992-1993рр.*

Гранична схильність до:		Розрахунковий часовий період, роки	
		1985-1988	1992-1993
- споживання,	MPC	0,75	0,70
- заощадження,	MPS	0,25	0,30
- капіталізації			
заощаджень,	MPI	0,21	0,10
- утворення заощаджень, що не капіталізуються.	MPP	0,04	0,20

* Розраховано за: Народне господарство Української РСР у 1990 році: Стат. щорічник/Міністерство статистики УРСР.- К.:Техніка,1991,с.69-70; Статистический сборник,1994 г.Государства бывшего Советского Союза. - Вашингтон, Округ Колумбия: Всемирный Банк,1994,с.640.

Разом з тим, якщо взяти до уваги отримані в роботі результати, неважно вирахувати мультиплікатори споживчих та інвестиційних витрат, а також заощаджень, що не капіталізуються, і сукупних прибутків (1,3-6). Так, для умов 1985-1988рр. вони, відповідно, склали:

$$M_c = MPC/MPP = 0,75 : 0,04 = 18,75.$$

$$M_i = MPI/MPP = 0,21 : 0,04 = 5,25.$$

$$M_p = 1.$$

$$M_v = 18,75 + 5,25 + 1 = 25.$$

$$M_u = 1 : 0,04 = 25.$$

Мультиплікатор сукупних прибутків M_u виявляється в 6,25 разів більше мультиплікатора Кейнса $M_v : M_i = 25 : 4 = 6,25$. Вказане перевищення досягається, очевидно, за рахунок різної інтерпретації руху заощаджень. Кейнс не враховував їхнього мультиплікативного ефекту, припускаючи, що ним володіють тільки споживчі витрати. В даному дослідженні запропонована інша точка зору, відповідно до якої тільки заощадження, що осідають у вигляді нерухомих фінансових накопичень, фактично

вибувають із товарно-грошового обігу, зменшуючи тим самим розмах мультиплікативної хвилі. Навпаки, заощадження, що капіталізуються, трансформуються у інвестиційні витрати, які нічим не відрізняються - з точки зору ефекту мультиплікатора - від витрат споживчих. Для спростування останнього твердження необхідно довести, що при продажу інвестиційних товарів прибуток продавця дорівнює нулю. Однак вже саме формулювання подібного питання вказує на його помилковість.

Високе значення мультиплікатора сукупних прибутків ні в якому разі не означає, що увесь мультиплікативний ефект досягається на протязі одного року. Якщо, наприклад, припустити, що тривалість мультиплікативної хвилі в економіці України складала 6-7 років (що цілком могло мати місце в умовах, коли відношення капітальних вкладів до споживчих витрат становило 43-44%, а середня тривалість одного будівництва перевищувала 5 років), тоді середньорічний ефект мультиплікації дорівнював $M_u = 4-3,5$. Крім цього, доречно взяти до уваги висновок про прямо пропорційне співвідношення величини мультиплікатора і тривалості його ефекту: чим більша мультиплікативна хвиля, тим довший час її загасання. В результаті цього абсолютне збільшення розмірів мультиплікатора ще не є свідченням росту його середньорічних ефектів.

Нарешті необхідно відмітити, що через нерівність $MPP \leq MPS$ мультиплікатор сукупних прибутків M_u (1) тільки в граничному випадку може співпасти з мультиплікатором, запропонованим Кейнсом $M(2)$: коли гранична схильність до капіталізації дорівнює нулю, через що всі додаткові заощадження вибувають з товарно-грошового обігу: $MPP = MPS$. В усіх інших випадках розрахунки за методом Кейнса будуть давати більш низькі значення ефекту мультиплікації.

Повертаючись до даних табл.1 та беручи до уваги загальноекономічний зріст в період 1985-1988рр. (вироблений національний прибуток за роки, що аналізуються, виріс на 10%) і кризи 1992-1993рр. (вказаний показник знизився на

⁴Кораблин С.А. Денежная масса: необходимые и достаточные границы // Экономика Украины. - 1992. - №11. - С.27.

15%)³, можна констатувати, що ефект мультиплікатора в першому випадку збільшував зростання виробництва, а в другому посилював його стагнацію.

Разом з тим, аналіз структури заощаджень свідчить про те, що економічний спад 1992-1993рр. супроводжувався різким її зміненням. Частка додаткових прибутків, що капіталізується, упала між періодами 1985-1988 і 1992-1993рр. в 2,1 рази, знизившись з 21 до 10%, тоді як питома вага заощаджень, що не капіталізуються, виросла в 5 разів - з 4 до 20%. Останні дві величини відображують динаміку МРР, яка визначає рівень мультиплікатора сукупних прибутків $M_V(1)$. В період 1985-1988рр. він дорівнював $M_V=25$, та $M_V=1:0,2=5$ - в період 1992-1993рр. Різке падіння ефекту мультиплікації сукупних прибутків супроводжувалось відповідним зменшенням мультиплікаторів споживчих та інвестиційних витрат. Так, величина першого з них в 1992-1993рр. дорівнювала:

$$M_C = 0,7 : 0,2 = 3,5,$$

а другого -

$$M_I = 0,1 : 0,2 = 0,5.$$

Таким чином, в період 1985-1988 і 1992-1993рр. при загальному скороченні ефекту мультиплікатора сукупних прибутків M_V в 5 разів, мультиплікатор споживчих витрат M_C зменшився в $18,75:3,5=5,4$ рази, а мультиплікатор інвестиційних витрат M_I - в $5,25:0,5=10,5$ рази. Аналіз вказаних закономірностей дозволяє висунути такі припущення.

1. В періоди економічних спадів населення змінює свою поведінку, збільшуючи частку заощаджень, що не капіталізуються. Дякуючи цьому, ефект мультиплікативного стиснення виробництва різко зменшується. І навпаки - економічний зріст стимулює інвестиційну діяльність населення, через що збільшуються частка заощаджень, що капіталізуються, і відповідний мультиплікативний ефект.

2. Раціональна поведінка населення обумовлює нерівномірність розподілу ефектів мультиплікації в періоди

³ Народное хозяйство Украинской ССР в 1989 году Стат.ежегодник / Госкомстат УССР.-К.:Тэхника,1990,с.13; Статистический сборник,1994 г.Государства бывшего Советского Союза,с.641.

підйомів та спадів: мультиплікативний зріст виявляється сильнішим за ефекти стиснення. Тому можна узяти під сумнів коректність "парадоксу ощадливості", згідно з яким зростання заощаджень в очікуванні спаду втягує економіку в бездну депресії.

Отримані висновки про місце капіталізації заощаджень як у хвилі мультиплікативних витрат, так і в темпах економічного зростання можуть бути піддані непрямій оцінці. Якщо гіпотеза Кейнса про залежність мультиплікатора від схильності до споживання (2) вірна, то найбільші темпи економічного розвитку повинні мати країни із зростаючою часткою споживчих витрат. Оскільки ефект мультиплікації виходить за межі короткострокових періодів, ріст схильності до споживання повинен мультиплікативно збільшувати рівновагу обсягів національного виробництва. Накладаючись один на одного, подібні прибутки забезпечують в довгостроковій перспективі більш високі рівні національного продукту. При рівних початкових витратах ефективнішими повинні бути ті, які супроводжуються вищою схильністю до споживчих витрат.

Навпаки, в світлі гіпотези мультиплікатора сукупних прибутків (1) схильність до споживання не грає вирішальної ролі в ефекті мультиплікації. Тим більше, із стратегічної точки зору, переважним є її зниження за рахунок зросту схильності до капіталізації заощаджень. В результаті відбувається перерозподіл суспільних витрат на користь виробництва капітальних товарів, що підвищує прирісну фондоозброєність праці, закладає матеріальні передумови більш високої його продуктивності, розчищає базу для збільшення темпів економічного зростання. В результаті більш високими темпами економічного розвитку повинні характеризуватися країни із зростаючою вагою заощаджень, що капіталізуються, тоді як країни із зростаючою часткою споживчих витрат (наперекір мультиплікатору Кейнса) повинні в своїй динаміці відставати від перших.

Аналіз восьми країн Східної Азії, які розвиваються більш високими темпами, підтвердив висунуту в даній роботі гіпотезу. Сім з восьми виділених країн практично являються єдиними

представниками серед усіх країн, що розвиваються, які зуміли збільшити частку національних заощаджень в період 1965-1990рр. Вказаний показник виріс у них з 16-17% до 37% ВВП, тоді як по інших групах країн, що розвиваються, він не перевищив порога 18-19%. Дякуючи цьому, до початку 90-их років вказана сімка перетворилась в єдиних чистих експортерів капіталу серед усіх країн світу, які розвиваються. Валові національні інвестиції у них виростили за той же період з 20 до 35% ВВП, тоді як по інших групах країн, що розвиваються, даний показник не перевищував 19%³.

Приблизно в той самий період часу (1970-1988рр.) середній рівень державного споживання у них коливався біля 10% ВВП, досягаючи 8-9% в Японії і 15-16% - в Малайзії. Слід підкреслити, що по даному показнику виділена вісімка країн відносилась до групи економік з найменшою часткою державного споживання в ВВП, що дозволяло їй підтримувати один з найбільш високих рівнів державних заощаджень. В результаті активної політики стимулювання заощаджень виділена група країн мала найбільшу частку заощаджень в ВВП - біля 27% (1970-1988рр.), випереджуючи по даному показнику розвинуті країни Європи на 3-4 процентних пунктів⁴.

Враховуючи вищевикладене, можна було б припустити, що вказані країни повинні були б характеризуватися самими скромними темпами економічного росту. У всякому разі подібний висновок витікає із теорії мультиплікатора Кейнса. Однак на практиці вказана вісімка досягла найбільших середньорічних приростів ВВП на душу населення. За період 1965-1990рр. він досяг 5,5%, тоді як в країнах - членах ОЕСР даний показник становив біля 2,3% і не перевищував 1,9% в решті групах країн, що розвиваються⁵. Результати вказаного аналізу повністю відповідають вилученій гіпотезі мультиплікатора сукупних прибутків, що служить непрямим підтвердженням його коректності.

³The East Asian Miracle Economic Growth and Public Policy. - New York: Oxford University Press, 1993, p.41.

⁴Ibid., p.209, 16.

⁵Ibid., p.2.

Висновок про критичний вплив капіталізації заощаджень на рівень макроекономічної рівноваги обумовив необхідність аналізу факторів, які визначають їхній обсяг. Дослідження класичної моделі попиту та пропозиції фінансових ресурсів, а також моделі інвестиційного попиту в теорії Кейнса, виявило один їхній загальний недолік: в обох випадках елімінується роль фінансових посередників. Ідентичність депозитного і кредитного відсотків, яка використовується в обох моделях, усуває їх із аналізу. Подібний підхід є явним спрощенням дійсності. Для його розвитку запропонована модель, в якій поведінка заощаджувачів описується кривою пропозиції фінансових ресурсів та рівнем депозитного відсотка. Попит виробників на фінансові активи виражений кривою інвестиційного попиту та рівнем кредитного відсотка. Фінансові посередники представлені банківським сектором, який максимізує свій прибуток за рахунок зміни спреда - різниці між ставками кредитування і депонування частини прибутків, що капіталізується. Аналіз запропонованої моделі дозволив отримати такі результати.

Обсяги національних інвестицій і банківських заощаджень взаємозв'язані між собою. При цьому величини обох залежать одночасно від функцій пропозиції заощаджень, інвестиційного попиту та ступеня монополізації банківського сектора.

В умовах розвинутої внутрішньої і міжгалузевої конкуренції максимізація норми прибутку приводить до вирівнювання чистої прибутковості у банківському та нефінансовому секторах економіки. Банки втрачають можливість прямого впливу на спред - різницю кредитного та депозитного відсотків. Останній встановлюється на середньогалузевому рівні, який дорівнює середній прибутковості зберігачів і нефінансового сектора економіки.

У подібних умовах обсяги інвестицій та залучених заощаджень повністю визначаються функціями інвестиційного попиту і пропозиції заощаджень. Банківський сектор може збільшувати свої сукупні прибутки тільки за рахунок довіри до нього з боку потенційних вкладників. Останній процес відображується у виг-

ляді зрушення поведінкової кривої пропозиції заощаджень праворуч і набуття нею більш пологої форми.

В умовах монополізації банківського сектора, які виражаються у його спроможності самостійно встановлювати ставки кредитування і депонування, обсяги сукупних інвестицій та залучених заощаджень визначаються таким рівнем спреда, який максимізує прибутковість банківського сектора. При цьому з'ясовується, що фінансові монополісти не намагаються встановити максимально можливу ставку кредитування чи мінімальну ставку депонування. Навпаки, вони оптимізують різницю останніх таким чином, щоб отримати максимальну норму прибутку. У даному контексті поведінка фінансових монополістів нічим не відрізняється від поведінки нефінансових монополістів, які максимізують не ціну продукції, а прибуток від її реалізації.

Практичні рекомендації, що випливають із аналізу запропонованої моделі, зводяться до наступного. Держава здатна активно впливати на поведінку юридичних та фізичних осіб, збільшуючи ступінь їх довіри до інституту фінансових посередників. Для цього необхідно одночасно активізувати його роботу як у напрямку залучення заощаджуваної частини прибутків, так і підвищення рівня надійності роботи фінансових посередників. При цьому, поряд з методами загального оздоровлення економічної ситуації, повинні використовуватися суто специфічні заходи господарського впливу.

До числа перших насамперед необхідно віднести підтримання керованого бюджетного дефіциту, досягнення регульованих рівнів інфляції, підконтрольність зовнішньої заборгованості, ефективність та стабільність реального обмінного курсу. Серед других варто відзначити підтримання позитивного рівня реальних ставок; зростання державних заощаджень за рахунок скорочення витрат, а не збільшення податкових ставок; розвиток інституту депозитного страхування; скорочення витрат фінансового посередництва; посилення банківського нагляду з метою зростання банківської платоспроможності.

Для обмеження банківського монополізму держава має можливість прямого та посереднього регулювання. Обидва під-

ходи мають як позитивні, так і негативні риси. При непряму регулюванні держава відкриває доступ до банківського сектора зарубіжним конкурентам. Їх поява на внутрішньому ринку веде до зниження ставок кредитування, спреда, а також зростання ставок депонування, загальних обсягів заощаджень, що залучаються та реалізуються. Слабким місцем подібного підходу є потенційна загроза краху неконкурентної системи національних банків. Окрім цього, в умовах вкрай нестабільної економічної та політичної ситуації іноземні банки можуть зайняти вичікувальну позицію, що ніяк не відіб'ється на внутрішньому рівні міжбанківської конкуренції.

Пряме обмеження банківського монополізму полягає, між іншим, у директивному регулюванні депозитного і кредитного відсотків. Доступ до банківського сектора при цьому може бути навіть штучно утрудненим. У цьому випадку ефект обмеження банківського монополізму спрацьовує практично в одну мить. При достатньо вдалому виборі меж банківського відсотка на ринку позичкових ресурсів може підтримуватися обстановка штучної конкуренції. Найбільшого ефекту остання досягає при фіксації реальних ставок депозитного та кредитного відсотків на рівні міжнародних фінансових ринків. Слабкою стороною подібного підходу являються підвищені вимоги до інституційної сили держави, її спроможності ефективно здійснювати банківський нагляд, припиняти розвиток неформальних відносин між монополізованим банківським сектором та його клієнтами.

Аналіз репродуктивних пропорцій у народному господарстві України свідчить про те, що у 1992-1993рр. вплив з офіційного фінансового обороту переважної частини заощаджень населення потяг за собою не тільки додаткову емісійну діяльність Національного банку, але також реальні виробничі втрати. Таблиця 2 містить дані, які дозволяють оцінити динаміку і структуру заощаджень у 80-90-ті роки.

У згаданій таблиці заощадження, що не капіталізуються, відображають перевищення поточних грошових прибутків над витратами. Питома вага частки прибутку, що капіталізується,

після різкого сплеску у 1990-1991рр. неухильно знижується, залишаючись, однак, на зіставленому з 80-ми роками рівні. Що ж стосується заощаджень, що не капіталізуються, то з ними у 90-ті роки відбуваються серйозні метаморфози. Після -0,5% у 1990р. вони буквально злетіли до 19,6% у 1992р. і дещо знизились - до 17,6 у 1993р.

Таблиця 2.

Питома вага заощаджень, що капіталізуються та не капіталізуються, у грошових прибутках населення України, 1980,1987,1990-93рр.,% *

Заощадження:	1980	1987	1990	1991	1992	1993
- що капіталізуються	4,7	6,8	10,9	15,6	5,5	3,4
- що не капіталізуються	0,9	1,1	-0,5	5,1	19,6	17,6
Всього заощаджень	5,6	7,9	10,4	20,7	25,1	22,0

*Розраховано за: Статистический сборник,1994 г.Государства бывшего Советского Союза,с.669.

Причинами згаданих явищ можна назвати: високі інфляційні очікування, намагання забезпечити почні накопичення через їх конвертацію у ВКВ, байдужість банківського сектора до заощаджень населення і недовіра останнього до інституту фінансових посередників як до такого. Нарешті потрібно врахувати, що не весь обсяг заощаджень, які не капіталізувались, реально залишався поза фінансовим оборотом. Певна його частина, очевидно, була задіяна у неофіційних операціях, які уникають служби оподаткування та статистики.

Між іншим, навіть побіжний аналіз свідчить про високий народногосподарський потенціал цих неохоплених офіційним оборотом фінансових активів. Таблиця 3 містить вихідні дані та результати розрахунку потенційного ефекту, який міг бути отриманим у 1992-1993 роках у випадку активізації заощаджень, що не були капіталізовані.

Вихідними показниками у даній таблиці служать: національний прибуток, який використовується на накопичення, в поточних цінах; середньорічна величина депозитної частини грошової маси (розрахована як середньоарифметичне значення

Таблиця 3.

Розрахунок потенційного ефекту від залучення до фінансового обігу заощаджень, що не були капіталізовані в Україні, 1992-1993рр.

№	Показники	1992	1993
1.	Національний прибуток, який використовується на накопичення (поточні ціни), млн.крб.	1118293	29718200
2.	Середньорічна величина депозитної частини грошової маси, млн.крб.	1137680,5	18243960
3.	Швидкість безготівкового грошового обігу в розрахунку на національний прибуток	0,98	1,63
4.	Перевищення особових прибутків населення над витратами (поточні ціни), млн.крб.	464590	11544000
5.	Потенційний приріст національного прибутку (поточні ціни), млн.крб.	455298	18816720
6.	Дефлятор національного прибутку (накопичення), млн.крб.	11589,3	362771,0
7.	Потенційний приріст національного прибутку (постійні ціни), млн.крб.	3928,6	5187,0
8.	Фактичне зниження національного прибутку за рік (постійні ціни), млн.крб.	-17788	-10493
9.	Фактичне зниження частини національного прибутку, яка йде на накопичення, за рік (постійні ціни), млн.крб.	-3911	-1454
10.	Відношення потенційного приросту національного прибутку до фактичної величини його зниження за рік, %	22,0	49,4
11.	Відношення потенційного приросту національного прибутку до фактичної величини зниження його частини, яка йде на накопичення (за рік), %	100,5	356,74

* Джерело та розраховано за: Статистический сборник, 1994 г. Государства бывшего Советского Союза, с. 638, 640, 642, 658, 669.

названого показника на початок і кінець року); перевищення особових прибутків населення над витратами у поточних цінах;

дефлятор національного прибутку в частині його накопичення; фактичне зниження створеного національного прибутку в постійних цінах; фактичне зниження частини національного прибутку, яка використовується на накопичення, в постійних цінах.

Загальна логіка розрахунків, які приведені у таблиці 3, така. Залучення до офіційного фінансового обігу некапіталізованих заощаджень населення, які дорівнюють різниці між їхніми грошовими прибутками і витратами, передбачає зростання загальної пропозиції позичкових ресурсів без фактичного зростання грошової маси, яка знаходиться в обігу. Зростання грошової пропозиції знижує реальну ставку кредитування, чим стимулюється інвестиційна діяльність підприємств. У останніх зростає можливість отримання додаткових кредитів (у рамках додатково залучених заощаджень населення), завдяки зниженню ставки відсотка. Реалізуючи її, вони підвищують загальний рівень виробництва.

Принциповим моментом у описаному ланцюзі явищ є неінфляційний приріст грошової пропозиції: він здійснюється без додаткового збільшення грошової маси і тому не впливає на загальний рівень цін, через що спрацьовує механізм найпростішого кількісного рівняння $\Delta Y = \Delta M \cdot V / P$.

Оскільки в описаному логічному ланцюзі відбувається трансформація готівкових грошових прибутків населення в безготівкову форму обігу, в наведеному рівнянні під швидкістю грошового обігу розглядається швидкість безготівкового обороту. Для її оцінки у таблиці 3 взяте відношення національного прибутку в частині його накопичення (стр.1) до середньорічної величини грошових депозитів (стр.2).

Добуток розрахункових величин швидкості безготівкового грошового обігу (стр.3) на додатково залучені заощадження (стр.4) відображає потенційний приріст національного прибутку у поточних цінах (стр.5). У 1992р. він становив 455298 млн.крб., а у 1993р. - 18816720 млн.крб. Використовуючи дефлятори національного прибутку у частині його накопичення (стр.6), неважко визначити додаткові прирости національного прибутку у

постійних цінах (стр.7). У цінах 1987р. вони становили: 3928,6 млн.крб. для умов 1992р. та 5187 млн.крб. для умов 1993р.

У відношенні до фактичного падіння національного прибутку у 1992 і 1993 рр.(стр.8) названі величини відповідно дорівнюють 22% і 49,4%(стр.10). У перерахунку ж на фактичне скорочення національного прибутку в частині, що використовується з метою накопичення, вони відповідно становлять 100,5% і 356,74% (стр.11).

Таким чином, у випадку залучення до офіційного фінансового обігу заощаджень населення, що не капіталізувались, у 1992р. можна було запобігти реальному скороченню накопичень в економіці. А у 1993р. не тільки не допустити його, але й відшкодувати зниження, що відбулося у 1992р.

Окрім зроблених оцінок до аналізу доцільно також залучити співвідношення динаміки грошової маси і перевищення грошових прибутків населення над їх витратами (таблиця 4).

Таблиця 4

Відношення заощаджень населення України, що не капіталізувались, до приросту грошової маси, 1992-1993рр.

№ Показники	1992	1993
1. Загальне збільшення грошової маси за рік, млн.крб.	2366131	44637910
2. Збільшення готівкової грошової маси за рік, млн.крб.	492432	12299050
3. Перевищення грошових прибутків над витратами населення, млн.крб.	464590	11544000
4. Відношення: стр.3 : стр.1,%	19,6	25,9
5. Відношення: стр.3 : стр.2,%	94,3	93,9

*Розраховано за: Статистический сборник, 1994 г. Государства бывшего Советского Союза, с.658,669.

Дані таблиці 4 свідчать про те, що практично уся готівкова грошова емісія у період, що аналізується, була спрямована на відшкодування вибуваючих з офіційного обороту грошових прибутків населення. У 1992р. на ці цілі було спрямовано

94,3% всієї емітованої готівки, а у 1993р. - 93,9%. Зважаючи ж у загальному обсязі грошового приросту заощадження, що не капіталізувались, можна констатувати, що на їх покриття у 1992р. припадало 19,6%, а у 1993р. - 25,9% всієї грошової емісії. Отриманий в роботі висновок про практично одиничну еластичність рівня цін до грошової пропозиції в даний період часу дозволяє також інтерпретувати два останні показники як потенційне зниження рівня цін: залучення до активного обороту усіх заощаджень населення дозволило б зменшити необхідний розмір грошової емісії, що, в свою чергу, могло привести до зниження цін у 1992р. на 19,6%, а у 1993р. - на 25,9%.

Приведені оцінки до певної міри умовні, оскільки базуються на аналізі тільки однієї ланки економічних взаємозв'язків, поданої найпростішою формою їх опису. Разом з тим, вони досить показові, оскільки в елементарному вигляді ілюструють відтворювальний потенціал заощаджень, а також реальні втрати, пов'язані з фактичним рівнем їх використання в економіці України.

Докорінною передумовою, яка лежить в основі існуючого відношення до заощаджень населення, є відсутність в Україні практики банкрутства неплатоспроможних підприємств. Їх вимушене субсидування Національним банком зумовлює загальну індиферентність провідних комерційних банків як до частки наданих кредитів, так і до джерел поповнення своєї ресурсної бази. Подолання цієї ситуації повинно різко підвищити інтерес комерційних банків до заощаджуваної частини грошових прибутків населення.

Іншою причиною стану справ, який склався, є високий рівень монополізації банківського сектора. Формально наприкінці 1994р. в ньому нараховувалось 238 комерційних банків. Однак не з формальної точки зору, лідируюче положення в ньому належить четвірці найкрупніших: АБ "Україна", Промінвестбанку, Укрсоцбанку і Ощадбанку. Так, у 1992 р. до мережі названих чотирьох банків належали 91,5% усіх діючих в Україні відділень комерційних банків. У 1993 р. цей показник

⁶ Бізнес - Финансы. - 1994. - №50. - С.21.

становив 87,6%. Своєрідним лідером серед виділеної четвірки є АБ "Україна". Оцінки експертів показують, що величина наданих ним кредитів у 1994 р. доходила до половини усіх кредитів, наданих комерційними банками. За цими ж оцінками у 1993 р. спостерігалась аналогічна картина: питома вага банку "Україна" у короткостроковому кредитуванні (який становив 97-98% усіх наданих кредитів) коливався біля 50%, Промінвестбанку - біля 30% і Укрсоцбанку - біля 10%. Решта 10% наданих кредитів приходились на усі інші комерційні банки, число яких доходило до 200.

Кредити, надані Національним банком та цілі рефінансування, практично повністю розподіляються між банком "Україна" і Промінвестбанком.

Нарешті, з 85 обслідуваних наприкінці 1994 року комерційних банків АБ "Україна" мав найвищий рівень рентабельності капіталу - 258,5%, тоді як середній її рівень у банківському секторі складав 90,1%. При наявності 56% банків з рентабельністю нижче середньої, лідер володів показником, який у 2,9 рази перевищував її рівень.

Очевидно, що прибутки, які отримує провідна група комерційних банків при передачі фінансових активів від Національного банку до підприємств, настільки високі, що у них просто немає стимулів до активізації своєї роботи із заощадженнями населення. Якщо при цьому додати, що частка загального кредитування нефінансової сфери комерційними банками зростає з 56,4% у 1992р. (решта 43,6% приходилась на Національний банк) до 74,7% у 1993 р., тоді стає зрозумілим чому частка залучених заощаджень населення (від загального обсягу останніх) за цей же період знизилась з 21,9 до 16,4%.

Нарешті, результати дослідження процентної політики провідних банків прямо вказують на їх прагнення використати свої монополні переваги. Наприклад, за розвитком мережі банківських установ поза всякою конкуренцією в Україні пе-

⁷ Народне господарство України у 1993 році: Стат. щорічник / Міністерство статистики України. - К.: Техніка, 1994, с. 32.

⁸ Бізнес - Финансы - 1994. - № 50. - С. 22.

⁹ Народне господарство України у 1993 році, с. 32.

ребує Ощадбанк. Формально на його долю припадає близько 35-36% усіх банківських установ країни (АБ "Україна" - приблизно 30, Промінвестбанк - майже 14 відсотків). Однак з урахуванням того, що кожна установа Ощадбанку в середньому керує діяльністю приблизно 22 філій, які не мають статусу юридичної особи, можна стверджувати, що вказаний банк контролює до 90% усіх банківських установ української економіки. Хоча теоретично така ситуація може класифікуватися як олігополія, з юридичної точки зору її доцільно перевірити на ознаку монополізму (охоплення в межах 35% окремого товарного ринку).

Статистика Національного банку свідчить, що Ощадбанк, акумулюючи від 55 до 61% усіх вкладів населення, має найвищу і найстійкішу різницю депозитного і кредитного відсотків.⁴¹ Так, у листопаді-грудні 1994р. і січні-березні 1995р. вона в середньому в 2,5 рази перевищувала аналогічний показник банків, які не належать до названої четвірки. Стійко занижуючи депозитний відсоток (у вказаний період - приблизно в 3 рази щодо тієї ж групи банків)⁴², він веде відверту політику зневаги до вкладів населення. Для економіки в цілому така поведінка : изводить до недоодержаних інвестицій: якщо в середині 80-х років близько 85% поточних заощаджень населення йшло через банківську систему в інвестиції, то тепер названий показник упав приблизно в 5-6 разів. Решта 85% поточних заощаджень доларизується, попадаючи у тіньовий обіг або осідає "на руках".

Подолати таку ситуацію можна або шляхом розвитку міжбанківської конкуренції, або шляхом законодавчого зменшення спреда. Перший підхід здається більш природним. Але він поєднується і з певними витратами - достатньо довгим процесом регулювання і збільшення складнощів банківського нагляду. Крім того, посилення міжбанківської конкуренції шляхом доступу до внутрішнього ринку більш розвинутих іноземних банків може не спрацювати із-за підвищення ризику приватних інвестицій в українську економіку. Що ж стосується директивно-

⁴⁰ Народне господарство України у 1993 році, с.32.

⁴¹ Національний банк України. Бюлетень №1.-1995р.-С.39.

⁴² Національний банк України. Бюлетень №12.-1994р.-С.78; №2.-1995р.-С.75; №3.-1995р.-С.83.

го регулювання спреда, то даний підхід володіє практично блискавичним ефектом. Досвід його використання у Японії свідчить про те, що він дозволяє поєднувати жорсткий контроль над банківською сферою (шляхом селекційного доступу фінансових посередників на ринок позичкових ресурсів) з штучним підтриманням їх високої конкурентоздатності. Так, законодавче фіксування ставок кредитного і депозитного відсотків наприкінці 80-х років підтримувала спред у Японії на рівні 3%, що лише трохи перевищувало величину згаданого показника у комерційних банках США - 2%. Услід за Японією політика жорсткого контролю за фінансовим станом банківського сектора у поєднанні з штучним підтриманням його конкурентоздатності стали використовуватися у Південній Кореї, Тайвані, Індонезії і Таїланді. Шляхом прямого обмеження ставок депонування і кредитування спред у згаданих країнах підтримувався у 80-і роки на рівні 3-4%. Нарешті необхідно підкреслити, що підвищене оподаткування банківського прибутку - оскільки воно не зачіпає величини залучених банками заощаджень - не здатне привести до такого ж народногосподарського ефекту, як зниження спреда.

Вважається, що такий підхід може бути використаний і в Україні: поєднання надійно функціонуючого банківського сектора з його антимонопольним регулюванням повинне забезпечити зростання як депонованих заощаджень населення, так і наступного їх інвестиційного використання.

Дослідження ринку позичкових ресурсів дозволяє по-новому підійти до аналізу деяких класичних моделей макроекономічної рівноваги. В роботі показано, що традиційна модель Манделла-Флемінга, яка описує динаміку національного виробництва у невеликій відкритій економіці, не може бути ідентифікована як модель IS-LM відкритої економіки, оскільки поняття "процентної ставки", що застосовується в них, несе в обох випадках відмінне смислове навантаження.

Дослідження взаємозв'язку різних видів стимулюючої державної політики при різних валютних режимах свідчить, що, не

¹³ The East Asian Miracle: Economic Growth and Public Policy, p.217.

дивлячись на виявлені недоліки смислової інтерпретації параметрів моделі Манделла-Флемінга, вона дозволяє отримати результати, які співпадають з висновками даної роботи:

- дослідження моделі IS-LM для умов відкритої і закритої економік свідчить про різні результати стимулювання обсягів виробництва: його однозначне зростання для закритої економіки не завжди має місце при відкритих економічних кордонах. При одночасному включенні до аналізу ще й ставки відсотка, отримати одні й ті ж результати для відкритої та закритої економік практично не вдається;

- при жорсткому валютному курсі більш ефективною, з точки зору регулювання рівнів виробництва, виявляється фіскальна політика;

- при гнучкому валютному курсі фіскальна політика не може бути ефективною.

На відміну від результатів аналізу моделі Манделла-Флемінга, висновки, які отримані в даній роботі, свідчать про те, що при гнучкому валютному курсі монетарна політика не може бути визнана ефективною априорі. Теоретично вона може дозволити досягти поставленої мети, але кінцевий висновок щодо їх реалізації методами: кредитно-грошової політики залежить від чутливості кривої IS до зміни валютного курсу і кривої LM до міждержавних перетоків капіталу, а також - відносного нахилу кривих IS та LM.

Регулювання спреда виявляється більш ефективним в умовах жорсткого валютного курсу, ніж плаваючого. Оскільки гнучкість валютного курсу поєднана з некерованою динамікою чистого експорту, додаткове збільшення виробництва виявляється меншим потенційно можливим, або взагалі нівелюється. Навпаки, при жорсткому валютному курсі згаданих ефектів не буде, внаслідок чого вдається досягти як збільшення приватних інвестицій, так і додаткового зростання сукупних витрат.

В умовах значного бюджетного дефіциту і високих інфляційних очікувань зниження спреда може виявитися одним з небагатьох методів макроекономічного стимулювання національного господарства.

Стимулювання національного виробництва виявляється більш ефективним і передбачуваним при жорсткому валютному курсі як з точки зору монетарної та фіскальної політики, так і регулювання спреда.

Дослідження схеми міжгалузевого балансу у контексті відтворювальних зв'язків і міжгалузевих пропорцій дозволяє взяти під сумнів ефективність класичної моделі В.Леонтьєва "витрати-випуск". Змінні параметри у ній виявляються настільки взаємозалежними, що фіксування будь-якого з них посередньо задає структуру усіх інших змінних. Ні в моделі $X=(E-A)Y$, ні в моделі $Y=(E-A)X$ жодна із змінних X, Y, A не може бути задана у відриві від двох інших.

Будь-яка матриця коефіцієнтів прямих витрат однозначно визначає вектор валового виробництва: набір знаменників у системі коефіцієнтів a_{ij} утворює вектор валового виробництва у погалузевому розрізі. Через це у будь-якій моделі $X=(E-A)Y$ або $Y=(E-A)X$ пряме завдання матриці A непрямо фіксує структуру валових випусків X та кінцевого продукту Y . Тому розв'язання обох моделей у відомій мірі тавтологічне: розрахункам за ними повинне передувати обґрунтування матриці коефіцієнтів прямих витрат, що в свою чергу передбачає заданість вектора валових випусків (а як результат - і кінцевого продукту). Але структура валового (кінцевого) виробництва є шуканою змінною моделі. Таким чином, щоб розрахувати її безпосередньо, її ж необхідно з самого початку задавати посередньо.

У роботі висунуте припущення про неможливість усунення згаданих протиріч у рамках моделі "витрати-випуск". Тому у модельних розрахунках від неї прийдеться, мабуть, відмовитися, зробивши наголос на застосуванні класичного апарату регресивних моделей. Використання звітних міжгалузевих балансів при побудові останніх уявляється достатньо ефективним.

III. Основні публікації по темі дисертації

Монографії

1. Макроэкономическое равновесие: стоимостные и ценовые пропорции. - К.: Наук. думка, 1993.- 168с.

Брошури і статті в журналах та наукових збірниках

2. Макроэкономика и основы государственной экономической политики (Краткий курс лекций). - К.: Национальная академия управления, 1994.- С.122-177.

3. Методика комплексного технико-экономического анализа всех звеньев управления отрасли. Ч. II. - М.: МЭП СССР, 1985.- 164с. (у співавторстві).

4. Про банківський монополізм в Україні//Урядовий кур'єр.- 1995. - №156. - С.8.

5. Монополізм, он везде монополізм. И, как правило, во вред делу//Украинская панорама.- 1995. - №41. - С.5-6.

6. Заощадження, мультиплікатор і передумови для економічного зростання//Економіка України.- 1995. - №8. - С.52-58.

7. Мультиплікатор і макроекономічна рівновага. В зб.: Соціально-економічні наслідки процесу приватизації в Україні.- К.: Ін-т економіки НАН України, 1994.- С.81-93.

8. Nationaleinkommen sank 1992 um 14 Prozen. Leipzig: Ukrainische Wirtschaft. - 1993. - №1. - P.2-4.

9. Денежная масса: необходимые и достаточные границы//Экономика Украины.- 1992. - №11. - С.22-29.

10. Средства обращения: количественные границы. В сб.: Приватизация и развитие рыночных форм хозяйствования. - К.: Ін-т економіки НАН України, 1992.- С.43-53.

11. Пропорции воспроизводства и экономические нормы//Экономика Советской Украины.- 1988. - №9. - С.34-42.

12. Приватизація та проблеми управління народним господарством. В зб.: До нової України - шляхом реформ. Тез. вист. Респ. наук.-практ. конференції. - К.:НМК ВО, 1993.-С.124-125.

13. Стоимостные пропорции сбалансированного народнохозяйственного производства. В сб.: Совершенствование планирования в условиях перестройки управления экономикой. Тез. Респ. науч.-

практ.конференции.- К.: ЭНИИ Госплана УССР, 1988.- С.82-83.

Препринти і депоновані роботи

14. Стратегия структурной перестройки экономики Украины (препринт). - К.: Центр развития и реконструкции экономики Украины при КМ Украины, 1994.- 102с.(у співавторстві). •

15. Взаимосвязь уравнений межотраслевого баланса и схем расширенного воспроизводства. - Киев.ин-т нар.х-ва.- Киев,1988.- 15с. - Деп. в ИНИОН АН СССР, №34322 от 15.06.1988г.

16. Пропорции стоимостной структуры совокупного общественного продукта в условиях расширенного воспроизводства. - Киев.ин-т нар.х-ва. - Киев,1988.- 14с. - Деп. в ИНИОН АН СССР, №34321 от 15.06.1988г.

Аннотация

Кораблин Сергей Александрович. Равновесие и пропорциональность в экономике.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.02.01 - Теории и модели экономического роста, Институт экономики НАН Украины, Киев, 1995.

В диссертации исследуются механизмы и возможные методы балансирования товарного и денежного рынков посредством формирующихся на них пропорций. Анализу подвергнуты модели IS-LM (для условий открытой и закрытой экономик) и "затраты-выпуск".

Ключевые слова: депозитная и кредитная ставки процента; спред; предельные склонности к потреблению, сбережению и капитализации сбережений; фиксированный и гибкий валютные курсы; макроэкономические и межотраслевые пропорции.

Annotation

Sergey A.Korablin. Equilibrium And Proportionality In Economics.

The thesis is submitted for the academic degree of Doctor of Sciences in Economics defence, speciality 08.02.01 - Theories And Models Of Economic Growth, Institute of Economics, National Academy of Sciences of Ukraine, Kiev, 1995.

The thesis is devoted to the investigation of the machineries and the possible methods of the goods and money markets equilibrium reaching. The emphasis is given to the IS-LM model (for closed and open economies) and input-output method.

Key words: deposit and credit interest rates; spread; marginal propensities to consume, save and savings capitalization; fixed and flexible exchange rates; macroeconomic and interindustrial ratios.

Підл. до друку 27.12.95.

Формат 60x84/16. Папір офс. Офс.друк.

Ум.друк.арк. 1,9. Обл.-вид.арк. 2,0. Тираж 100 прим, Зам № 254.

Поліграфічна діяльність Інституту економіки НАН України,
252011 м.Київ-11, вул. Панаса Мирного,26.

1159.47

AB 33.712

AB 33.712